

K SLOVENSKO-SEVERNOSLOVANSKIM JEZIKOVNIM
VZPOREDNICAM, STIKOM IN ZVEZAM
(RAZVRSTITEV PREDPON *DO-* IN *PRI-* OB GLAGOLIH
PREMIKANJA)

V določeni dobi sta slovanski predponi *do-* in *pri-* pri glagolih premikanja dobili razvrstitev (= distribucijo) slovanski vzhod proti sever. Na jugu pa je posebnost slovenščina, ki je s predpono *pri-* povezana z zahodnoslovanskimi jeziki (s katerimi ima vezi še na drugih strukturnih ravninah). Slovenščina pa je s temi svojimi lastnostmi povezana tudi z zahodnim delom srbohrvaškega jezikovnega območja, še posebej kajkavsko-čakavskega, v preteklosti še bolj, kakor je sedaj, ko se od vzhoda širi štokavska predpona *do-*.

At a certain point the Slavic prefixes *do-* and *pri-* with verbs of approach acquired the distribution Slavic East vs. North. In the South, the odd case is Slovene; the prefix *pri-* as well as some features on other structural levels tie it to the West Slavic languages. On the other hand, these features tie Slovene to the Western part of Serbo-Croatian linguistic territory, especially Kajkavian and -čakavian, although this was more so in the past than it is in the present, as the Štokavian prefix *do-* is now spreading from the East.

I

Vprašanje zvez slovenskega (dalje: slov.) jezika kot najdlje na severozahod segajočega dela slovanskega (dalje: slovan.) jezikovnega juga z zahodnoslovanskimi jeziki, pa tudi s celotnim slovanskim severom, je že dalj časa predmet posebnega zanimanja mednarodne slavistične znanosti. Pri tem različni avtorji opozarjajo na poseben položaj slov. jezika na slovan. področju, kot tudi na značilnosti etnogeneze njegovih nosilcev oz. govorcev.

V francoskem povzetku svojega že klasičnega dela Eseji o slovenskem jeziku France Bezlaj ugotavlja neenoten značaj slovenskega jezika in sodelovanje prvin iz vseh treh slovanskih skupin idiomov pri njegovem nastajanju in oblikovanju: »... to, kar se imenuje alpska slovanščina, katere najjužnejši ostanek je slovenščina, ni bil enoten dialekt praslovanščine. To je bila prej *mešanica* (kurziva V. M.), v kateri so se prepletale posebnosti vzhodne, zahodne in južne slovanščine.« (Bezlaj 1967: 172.)

Tudi F. Sławski ob analizi razmestitev praslovan. dialektizmov na slovanskem področju na podlagi zbranega gradiva za prve zvezke Praslovankega slovarja (PS), ugotavlja poseben položaj slov. jezika, ki glede besedja »izkazuje močne

vezi tako s celotnim slovan. severom kot tudi z njegovim zahodnim delom« (Sławski 1973: 15). Poseben položaj slov. jezika, ki se – zlasti na področjih besedja in besedotvorja posledično veže tako na zahodno- kot na vzhodnoslovanske jezike, ob samoumevni povezanosti z južnoslovansko jezikovno celoto, poudarja tudi N. I. Tolstoj (1977: 52). O slov. jeziku kot mostiču proti zahodnemu, v določenem širšem pomenu pa tudi proti severnoslovan. jezikovnemu področju, je v več delih pisal Z. Stieber. Po bavarskih osvajalnih vojnah – pravi v svoji študiji o prastarih slov.-zahodnoslovan. povezavah – so se tako Slovenci kot njihovi severni sosedje znašli pod oblastjo bavarskih knezov, kar je olajšalo najprej neposredne, nato pa v vse večji meri posredne stike med njimi (Stieber 1972: 309).

Določeno oz. precejšnjo prisotnost zahodnih in nasploh severnoslovan. jezikovnih potez v slov. jeziku razlagajo tudi z njegovo obstransko lego v okviru južnoslovan. področja, na skrajnem severozahodu slovan. juga. Tukaj se velja spomniti ugotovitve Pavla Ivića, da narečne lastnosti, ki bi lahko pomenile prehode južnoslovan. jezikovnega področja proti severnoslovan., niso razporejene ob severnih mejah tega področja (prehodnost je tu preprečil germanski, madžarski in nato romunski jezikovni prostor), temveč ležijo ob njegovih zahodno-severozahodnih in vzhodno-jugovzhodnih mejah oz. robovih (Ivić 1961: 98, 115). Glede na to bi se slov. jezik znašel v prehodni coni, ki obsega južnoslovan. področje z zahoda-severozahoda. I. Lehr-Splawiński izraža prepričanje, da ozemeljska razmestitev južnoslovan. plemen po njihovem prihodu na Balkan v glavnem odraža prvotno stanje iz časov pred novo poselitvijo, torej so predniki Slovencev tudi nekoč med slovan. plemeni naseljevali ozemlje najzahodnejše lege, in prav s tem se razlagajo njihove pradačne tesne vezi z zahodnimi Slovani (Lehr-Splawiński 1946: 65).

Pri obravnavi jezikovne posebnosti slov. jezika opozarjajo tudi na etnično neenotnost slovan. plemen, ki so naseljevala etnično slov. ozemlje. V eni zadnjih študij o tem vprašanju izpod peresa B. Grafenauerja je poudarjeno, da podatki, ki jih ponujata imenstvo krajev in filologija v širšem pomenu besede ter v zadnjem času tudi arheologija, potrjujejo že izrečeno podmeno, da sta pri izoblikovanju slov. etnosa sodelovala dva tokova slovan. prebivalstva oz. jezika in rodu. En tok je pritekal v vzhodne Alpe, zgornje Posavje in v druge slov. kraje z zahodnoslovan. jezikovne podstave (tj. s severa), drugi pa iz Panonije, z vzhoda (tj. z južnoslovanske jezikovne podstave) (Grafenauer 1988: 321–323).¹ Že F. Ramovš je v Kratki zgodovini slovenskega jezika zapisal: »Alpski Slovani bi na ta način potekali iz *dveh tokov* (kurziva V. M.); to je tudi naravno, kajti če odmislimo se-

¹ Slov. etničnemu mostu med zahodnimi in južnimi Slovani je namenil posebno poglavje svojega posmrtno objavljenega dela O sposobach badania kultury materialnej Prastowian Kazimierz Moszyński (MOSZYŃSKI 1972: 263–268).

danji madžarski in romunski pas in nam je slovanski svet samo razširjena prado-
movina, sta pač v najzapadnejši plasti morala trčiti drug na drugega i *severni i*
južni tok« (kurziva V. M.) (Ramovš 1936: 94). Tudi T. Logar išče zgodovinske
vire velike narečne razčlenjenosti slov. jezika, največje v slovan. svetu, prav v
jezikovni (in etnični) neenotnosti slovan. priseljencev v slov. predele: »... te
/narečne/ razlike /so/ obstajale v Alpah in na Krasu od vsega začetka, že od
naseljevanja dalje; to je po vsej verjetnosti res potekalo iz dveh smeri: od *severa*
navzdol in *jugovzhoda* po rekah navzgor« (Logar 1960/61: 119).

Kot jezikovne poteze, ki slov. jezik (ali njegova narečja) povezujejo z zahod-
noslovan. jeziki, ali s slovan. severom v celoti, navajajo predvsem: ohranjanje
sklopov *tl, dl* v severozahodnih slov. narečjih (enako kot v zahodnoslovan. je-
zikih); ohranjanje severnoslovan. predpone *vi-* (*vy-*) nasproti južnoslovan. *iz-* v
ziljskem, rezijanskem, beneškem in v severnogoriških narečjih; *e* za *b* in *b* v
koroških, štajerskih (in kajkavskih) narečjih (kakor v češ., spodnjeluž. in polj.
jeziku); tvorjenje prihodnjika z glagolom *byti* (tako kot na severnoslovan. jezi-
kovnem območju), v nasprotju z drugimi južnoslovan. jeziki, kjer se prihodnjik
tvori s pomožnim glagolom *hteti*; občasno uporabo sedanjiške oblike *dov.*
glagolov v prihodnjiški vlogi (kar je lastnost severnoslovan. jezikov);² številna
besedna ujemanja.³

Ko govorimo o ujemanjih v besedju (z njimi so tesno povezane tudi skladnosti
v besedotvorju, kar je predmet pričujočega prispevka), spomnimo na opombo F.
Bezljaja, da je – glede na precejšnjo enorodnost strukture besedja na slovan.
severu, pogojene med drugim tudi z nadaljevanjem poteka jezikovnega preple-
tanja v tem prostoru še po odcepitvi južnih Slovanov – včasih težko določiti, kaj
je v besedju specifično zahodnoslovan. (Bezljaj 1967: 144). Zelo pomembno je po
našem Bezlajevu metodološko napotilo, da se pri obravnavi slovensko-zahodno-
slovan. vzporednic v besedju ne da zanemariti celo severnoslovansko jezikovno

²Prim., med drugimi deli, RAMOVŠ 1922: 222; STIEBER 1972: 309–310;
SCHUSTER-ŠEWC 1977: 450; STIEBER 1979: 81, 240, 243; SŁAWSKI 1988: 998.

³V zvezi z navedenim vprašanjem velja omeniti predvsem poglavje
»Zahodno-slovansko-slovenske leksične paralele« iz Bezlajevih *Esejev ...* (BEZLAJ 1967:
144–156) ter prispevek Z. Stieberja O drevnih slovensko-zapadnoslavjanskih jazykovyh
svjazjeh, objavljen v zborniku Russkoe i slavjanskoe jazykoznanie (STIEBER 1972:
posebej 309–310). Primere vzporednosti v besedju med slov. jezikom in jeziki
zahodnoslovan. področja navaja W. Smoczyński (1972); poseben pomen pa ima pogosto
navajano delo Wande BUDZISZEWSKE *Słowiańskie słownictwo dotyczące przyrody żywej*
(1965); v njej avtorica ugotavlja, da sta skoraj dve tretjini besed in oblik s področja žive
narave, značilnih za celotno severnoslovan. področje, prisotni tudi v slov. jeziku ali vsaj v
njegovih narečjih.

področje: »Pojem zahodni Slovani vsaj za nas na Jugu ne more biti nekaj enotnega.« »S stališča slovenščine pridejo najprej v poštev besede, ki so *splošno severnoslovanske* ...« (Bezljaj 1967: 146).

Ob tem ne gre pozabiti, da se vrsta izoglos, ki slov. jezik (ali njegova narečja) povezujejo z zahodno- in severnoslovan. področjem v celoti ne nehuje na meji slov. jezika, temveč se nadaljuje naprej na jug-jugovzhod – na ozemlje zahodnih sh. govorov. Skupne poteze s slov. jezikom (in pogostoma prek njega s slovan. severom) so prisotne predvsem v govorih kajk. in čak. narečja in – redkeje – v nekaterih govorih zahodnoštok. območja.

Literatura o povezavah sev.zah. dela sh. področja, predvsem kajkavščine in čakavščine, s slov. jezikom je – glede na klasično štokavščino, pa tudi glede na knjižni sh. jezik – zelo bogata. Na povezave slov. jezika ali njegovih narečij s kajk. ali čak. območjem je večkrat opozarjal F. Ramovš. Tako je med drugim v Karti slovenskih narečij ob utemeljevanju svojega prepričanja, da je do pomembnejšega razlikovanja med jezikovnima celotama oz. kompleksoma slov. in sh. jezikov oz. govorov prišlo šele po določenem obdobju skupnega življenja južnih Slovanov v novi domovini, zapisal: »/.../ dokaz za to nam je še danes po več kot 1000 letih, *ozka razvojna povezanost med slovenskim jezikom in kajkavskim in čakavskim dijalektom shr. jezika*« (Ramovš 1957: 6–7).⁴ Povezanost med navedenimi idiomi poudarja, upošteva značilnosti čakavskega narečja, M. Hraste. Kot stare skupne poteze oz. prvine čak. in kajk. med drugim navaja odraz praslovanskega sklopa *dj/d'* (*j* v vsej čakavščini, medtem ko je v vzhodnem delu kajk. narečja ta odraz pridobil drugačen (glasovni) odtенок, uporabo predloga z namesto *iz* in vzporedno z *iz*, končnico v or. ed. pri samostalnikim ž. spola z osnovo *-a/-ja* (ki se je razvila iz praslovanskega *-ǫ*), in nato ugotavlja: »Te in druge poteze so skupne oz. lastne *čakavskim govorom* Istre, Hrvaškega Primorja in severozahodnega dela Kvarnerskih otokov, *kajkavskim govorom*, pa tudi *govorom slovenskega jezika* (Hraste 1960: 506–507). Severno čakavščino v zvezi s povezanostjo čak. področja s kajk. in slovenskim določa oz. izvzema tudi P. Ivić, ko med skupnimi lastnostmi govorov teh področij poudarja še nekatere dodatne naglasne značilnosti, »npr. končnica **-ǫ* (in ne *-oǫ*) v or. ed. samostalnikov II. razreda, in posamezni metatonijski naglasni tipi, posebno tisti s t. i. novim cirkumfleksom /.../ povezujejo severnejša, ali vsaj najsevernejša čakavska narečja s sloven. in kajk. področjem« (Ivić 1958: 51). Za obravnavano temo je pomembna tudi ugotovitev P. Ivića (1963: 31), da so severozahodni obrobki čakavščine »prav od začetkov imeli značilne razvoje stike s slovenskim jezikom«. Na številnost in pomembnost izoglos, ki povezujejo zahodnočak. govore s slov. jezikom (ali nje-

⁴Prim. tudi RAMOVŠ 1931: 225–230.

govimi deli), je opozarjal tudi I. Popović, ko je obravnaval ujemanje sh. jezika in posebej njegovih zahodneje ležečih idiomov s slov. jezikom (Popović 1960: 313 in 320). Tudi v najnovejši enciklopedični obravnavi čak. narečja spod peresa D. Brozovića je poudarjeno, da se večina jezikovnih značilnosti, ki so značilne za severozahodno čak. področje, podaljšuje v »del ali celoto kajk. in/ali slov. govorov« (Brozović 1988: 89). Med temi značilnostmi oz. potezami so glede na tukajšnji predmet obravnave posebej pomembne: posamični primeri severnoslovan. (in delno tudi slov.) predpone *vi-* (*vy-*) : *iz*; prehajanje $g > \gamma$ (zveneči *h*) ali vsaj končnega $-g > -h$: *nořã, rōh* (deli Istre in Kvarnerskih otokov) (Brozović 1988: 85–86). Izgovorjava soglasnika *g* kot zvenečega pripornika γ v omenjenih severozahodnih čak. govorih, pa tudi v zahodnih slov. govorih, ki jo lahko štejemo za prvo stopnjo razvoja k češ., slovaš., ukraj. itd. načinu izgovarjave nekdanjega *g* kot zvenečega grlnega *h*.

Prav tako se tudi v v najnovejšem času objavljenem delu B. Finke o začetkih hrv. jezika posebej opozarja na čak.-slov. in kajk.-slov. jezikovna stičišča (Finka 1990: 102–103). Čeprav je – kot trdi avtor – položaj kajk. narečij nasproti slov. nekoliko drugačnejši kot položaj čak., zlasti pa štok., je vseeno povsem »očitna ... tudi določena stara povezanost zahodnih hrvatsko-srbskih narečij nasploh /.../ na eni strani in narečij slovenskega jezika na drugi strani« (Finka 1990: 103).

Zahodno-srbskohrvatsko-slovensko stično področje ima še eno skupno značilnost oz. določilnico. Odlikujejo ga mnogoštevilni arhaizmi, ki so v nasprotju – v okviru južnoslovan. področja – s središčno ležečim, inovativnim, štok. govornim jedrom. O tem jezikovnem nasprotju je F. Ramovš zapisal: »Tudi večji del znanih čakavskih arhaizmov približuje čakavščino slovenskemu jeziku (pa tudi kajkavščini), in jo v tem oziru oddaljuje od štokavščine /.../« (Ramovš 1929: 222). Ob tem opozarjam, da je tudi N. I. Tolstoj posamezna področja v Sloveniji in v čakavskem (jadranskem) primorju prištel med področja sorazmerne arhaike (Tolstoj 1977: 55).

Pri obravnavi vezi med slov. jezikom in zahodnim delom sh. jezika, predvsem s kajkavščino in čakavščino, ter nato celega areala s slovan. severom, avtorji v veliki meri uporabljajo besedje.

Obstoj in pomen slov.-kajk. besednih vzporednic, ki se nadaljujejo tudi v jezikovnem prostoru zahodnih Slovanov (predvsem v češ. in slovaš.), je posebej poudaril M. Gavazzi, ki jih pojmuje kot sledove obstoja nekega posebnega, od drugih ločenega slovanskega področja v zahodni Panoniji (Gavazzi 1960: 162–163). Za naš predmet obravnave pa je pomembnejša ugotovitev, ki jo je osvetlil N. I. Tolstoj (1977: 53), da célo vrsto besed z Gavazzijevega seznama ne omejujejo le notranje meje zahodnopanonskega področja, temveč jih izpričano uporabljajo/zapisujejo tudi v območju Karpatov, v Polesju, pa tudi v središčni

Rusiji, da je torej obstoj in pomen teh besed znan na širšem severnoslovan. prostoru.

V jezikoslovni znanosti je bilo veliko pozornosti posvečeno slov.-čak. jezikovnim vzporednicam. K temu je prispeval zlasti M. Tentor, ki je zapisal vrsto čak. besed iz svojega rojstnega kraja Cresa: in prav te besede živijo tudi v slov. jeziku. Pri tem je poudaril, da tamkajšnji lokalni govor spada med najarhaičnejša narečja sh. jezika (Tentor 1925/26: 202). Tentor je poudaril čak.-slov. skupne značilnosti besedja, ki so v izrazitem nasprotju z jezikom Vuka Karadžića, tj. s klasično štokavščino (Tentor 1950: zlasti 71–98). Vprašanja slov.-čak. povezav v besedju je na podlagi obsežnega gradiva iz sodobnih čak. govorov obravnavala S. Zajceva (1967). Po njenih ugotovitvah kažejo največjo stopnjo ujemanja v besedju s slov. jezikom – in kot ji je narekovalo zbrano gradivo – v veliko primerih tudi z jeziki širšega, severnega slovan. področja prav čak. govori, ki ležijo na skrajnem severozahodu, tj. na področju, izredno bogatem z arhaizmi (Zajceva 1967: 107).

Problematiko južnoslovansko-zahodnoslovanskih vzporednic v besedju so v luči slov.-zahodno/sh. prehodne cone v večjem številu del obravnavali poljski znanstveniki. Pri tem so uporabljali najnovejše gradivo, objavljeno v okviru Občeslovanskega jezikovnega atlasa (OLA), pa tudi gradiva, zbrana za Praslavanski slovar, ki ga pripravljajo prav na Poljskem (v Krakovu).

Na povezave besedja v čakavščini in slov. jeziku kot tudi v kajk. narečju na osnovi zgodovinskega in sodobnega narečjeslovnega gradiva je opozoril F. Sławski (1962). Analiza srbskohrvatskega besedja, je poudaril, tako današnjega narečnega kot tudi starega, izrazito razkriva obstoj več skupin starih izoleks. Na prvem mestu, kar je za naš predmet izredno pomembno, Sławski navaja severo-zahodne izolekse, tj. tiste, ki povezujejo severnočak.-kajk. jezikovno območje (Sławski 1962: 51). Povezanosti besedja čakavščine s slov. jezikom je poseben prispevek namenil tudi W. Boryś (1972), ki je obdelal zlasti besede iz lovskega (predvsem ribolovskega) in poljedelskega izrazja. Opozoril je na skupne inovacije na teh področjih, kar – kot je poudaril – lahko osvetli vzajemno razmerje med slov. in čak. govori po prihodu Slovanov na Jug.

Med študijami, ki obravnavajo besedne povezave širšega obsega (čak.-kajk.-slov. in slov.-zahodnoslovan. (in severnoslovan.)), velja omeniti novonastalo delo B. Falińske in A. Kowalske o knjižnih jezikih (Falińska-Kowalska 1988).

Avtorici poudarjata, da se niti na enem izmed poskusnih besedijskih zemljevidov, pripravljenih za prve tri zvezke Občeslovanskega jezikovnega atlasa, ne zarisuje »čista« delitev na tri skupine slovan. jezikov. To je tudi razumljivo, če upoštevamo jezikovno in narečno vnašanje na stičnih področjih (n. d., 120). Prav tako stično področje z največjim številom potrditev besedja lahko določimo v pasu, ki povezuje zahodni del slovan. Juga z zahodnoslovan. področjem (n. d.:

122). Do podobnih sklepov je prišel tudi W. Borys pri preučevanju razmestitve praslovan. dialektizmov, predvsem na podlagi gradiva za Praslovanski slovar. V posebno skupino je zbral izolekse, ki povezujejo določeno izstopajoče področje v južnoslovan. območju, na eni strani slov. jezik (ali njegova narečja), oz. slov. jezik in zahodnosh. govore z zahodno-slovan. oz. celotnim severnoslovan. jezikovnim prostorom na drugi strani (Borys 1980: 81). Obseg pojavljanja določenega dela besedja, značilnega za severnoslovan. (ali samo zahodnoslovan.) jezike, poudarja Borys, obsega ne le slov. jezik, temveč tudi sh. govore: kajk., čak. (predvsem njihov severni del v Istri, Kvarnerju in Hrvaškem Primorju), v posameznih primerih pa tudi štok. govore iz Slavonije in zahodne Bosne (Borys 1980: 85).

Izsledki omenjenih preučevanj se ujemajo z ugotovitvami F. Bezlaja, zapisanimi v Esejih: »Obenem pa nam že do sedaj uporabljeno gradivo vsaj deloma pokaže, kako ozki so odnosi med slovenščino in med severnoslovanskimi jeziki.« In naprej: »Zavedati se moramo tudi, da je v čakavskem in kajkavskem besednem zakladu dolga vrsta leksičnih prvin, ki jih preko slovenščine povezujejo s severnimi Slovani« (Bezljaj 1967: 118).⁵

II

Eden jezikovnih pojavov, v tem primeru s področja predpanske tvorbe glagolov, ki slov. jezik povezujejo s slovan. severom in ga hkrati ločujejo od drugih sodobnih knjižnih južnoslovan. jezikov, je uporaba predpone *pri-* za izražanje splošne adlativnosti,⁶ tj. približevanja objekta, ki je podvržen premestitvi (objekt umeščanja), umeščevalcu oz. orientirju, kot ožje pojmovanemu prostoru, s katerim se konkretizira razmerje med objektom umeščanja in umeščevalcem.⁷ S. Agrell (1918: 106) je to vlogo *pri-* (upošteval je polj. *przy-*) poimenoval akurzivno, kar bi v povezavi z glagoli premikanja ustrezalo lat. *ad*.

⁵ V okviru obravnavanega vprašanja omenimo tudi Bezljajev krajši prispevek Slovensko, kajkavsko in čakavsko *kača* 'serpens' (BEZLAJ 1978/79).

⁶ Pod pojmom splošne približevalnosti je zajeto približevanje predmeta, ki se premika proti določenemu mestu v prostoru, v najširšem pomenu besede, brez opredeljevanja oz. natančnejšega opisovanja te vrste premikanja. Približevalnost lahko vključuje še dodatne pomenske sestavine, kar omejuje pomen tega pojma: sestavino mejnosti (limitativnosti), kadar se sporoča tudi *m e j a* premikanja, sestavino *b l i ž n j o s t i* (proksimalnosti), kadar se sporoča, da se mesto, kateremu se predmet umeščanja približuje, nahaja v bližini umeščevalca. O vseh teh posebnih vrstah približevalnosti bo beseda v nadaljevanju tega prispevka.

⁷ O pojmih približevalnosti, predmeta umestitve, umeščevalcu in orientirju razpravlja P. PIPER (1977/78; 5, 14 in 1988: 248, 250).

Na južnoslovan. področju, kjer je izjema prav slov. jezik, je *pri-* v navedeni vlogi nadomestila predpona *do-*. Razvrstitev obeh predpon v navedenem pomenu v slovan. jezikih je popisal F. Kopečný (ESSJ, 214): »č. *přijít*, slk. *príst'*, gluž. *přinc*, služ. *psís*, p. *przyjść*, r. *prijít/prittí*, br. *pryjsci*, ukr. *pryjty*, sln. *PRITI*; sh. *DOĆI*, mak. b. 3. sg. *DOJDE*« (poud. V. M.).

Vloga glavnega nosilca splošnoadlativnih vlog je z raznočasijskega gledišča, kjer sta se skozi čas izoblikovali danes v slovan. svetu tekmujoči predponi *pri-* in *do-*, pripadala predponi *pri-*. O tem, med drugim, priča stosl. jezikovno gradivo, ki sta ga zbrala A. Dostál in S. Słoński. Po navedbah A. Dostála (1954: 282) se v stosl. zvezah z glagolom na *-iti, -idq pri-* pojavlja celo 852-krat, in sicer v 14 spomenikih, nasproti *DO-* le v 45 primerih, in to le v dveh spomenikih. Iz gradiva, ki ga je v svojem delu razgrnil Słoński (1937), je razvidno, da so se obravnavane tvorjenke s *pri-* odlikovale tudi v starocerkvenoslovanskem jeziku z zelo bogato skladijsko zmogljivostjo. V zvezi s tem so poleg dativa (s predlogom *kb* ali brez njega) nastopale tudi številne tožilniške zgradbe, s katerimi se zaznamuje cilj premikanja s predlogi *vb, na, přědb, nadb, podb* (prim. Słoński 1937: 158–177). Nekaj primerov iz navedenega dela: (1) *vb temnicq mnozi prixoždaaxq*; (2) *ty ... pride na zemljo*; (3) *kadilo prinosimь přědb tē*; (4) *otb vbstokь pridq vb er(usa)l(i)mb*.

Značilnejše pomenske odtenke in skladijske lastnosti pa so imele stosl. tvorjenke na *do-*. Največkrat nastopajo v sklopu z rod. (prim. Słoński 1929: 92; Vailant 1977: 65). Včasih je pred rod. predlog *do*, ki pomeni podvojitve predpone. Omenjene skladijske rešitve so vsebovale možnost dvojnega natančnega določanja pomena: po eni strani je predlog prinašal pomen končanega premikanja, ko je označeval njegovo *m e j o*, po drugi strani pa je bil v predponi zajet tudi končni pomen: *d o s e g a n j e c i l j a*.

V sev.slov. jezikih, predvsem v rus. in polj., je razvoj prostorskih tvorjenk s predpono *do-* potekal v smeri ustalitve njihove uporabe v zgradbi s predložno podvojitvijo predpone, tj. v sklopu *do- ... do + rod.* (rus. *dojti, doehat' ... do čego* in polj. *dojść, dojechać ... do czegoś*), torej v smeri izpostavljanja omejevalne vloge te predpone. V primeru, da zgradba *do- ... do + rod.* izpade, se pomenski poudarek v povedi premakne z označevanja meje premika na označitev premestitve same, v predponi pa (postopno) prevladuje pomen uspešnega premagovanja prostora in doseganja *u č i n k a* premikanja.

V slov. jeziku, po razlagah slovničarjev in slovaropisčev, pomenske vloge prostorsko uporabljenega *do-* večinoma ne odstopajo od navedenih severnoslovan. pomenskih uresničitev s to predpono. Tako A. Bajec (1959: 83) kot osnovno pomensko vlogo predpone *do-* v glagolskih tvorjenkah (pod 1.) poudarja prav »mejnost« dejanja, izkazanega z glagolom, kot tudi običajnost uporabe zgradbe *do + rod.* pri izražanju takega pomena: »V skladu z osnovnim pomenom

adverba *do* kažejo glagolske sestavljenke, da je dejanje dospelo do neke mejne točke v kraju ali času; v tem primeru se *rade okrepe s predlogom do*.« Takoj za tem Bajec omenja tudi drugi, zgoraj podčrtani pomenski odtenek – uspešno uresničenost dejanja: »... sestavljenka tudi izrazi, da je *dosežen zaželeni uspeh* ...«. Podobno najnovejši slovar (Slovar slovenskega knjižnega jezika SSKJ) prinaša naslednje pojasnilo: »... predpona *do-* ... v glagolskih sestavljenkah, včasih okrepljena z *do* (služi) za izražanje: a) *dosege neke mejne ali končne točke* v kraju ali času ... in b) *dosege zaželenega namena, cilja* ...« (SSKJ I: 427).

Kar zadeva prostorske vloge predpone *pri-* v slov. jeziku, velja, da ustrezajo prostorskim vlogam omenjene predpone v severnoslovan. jezikih. Pri obravnavi predpone *pri-* v SSKJ (IV: 107) je navedeno (pod a.), da ta predpona v glagolskih tvorjenkah služi za izražanje »približanja, primika k določenemu kraju«. Podobno tudi J. Toporišič v Slovenski slovnici (1976: 166) kot glavno vlogo predpone *pri-* v glagolskih tvorbah (pod 1.) navaja »bližati (se) čemu, pristaviti«. Tvorbe s *pri-* označujejo torej približevalno usmerjenost premikanja v najširšem pomenu besede, brez razvidne omejevalnosti, ki jo s seboj prinaša *do-*.

Ne samo pomenske vloge, temveč tudi skladijske lastnosti predpone *pri-* v okviru prostorskih razmerij združujejo slov. jezik s severnoslovan. področjem. Kot tudi v severnoslovan. jezikih in v zgodnjih obdobjih razvoja slovan. jezikov nasploh (o tem je že tekla beseda) se v slovenščini obravnavane tvorbe s *pri-* pojavljajo v bogatem skladijskem sobesedilu in v zvezi z raznovrstnimi približevalnimi zgradbami. O tem pričajo zgledi ob glagolih premikanja s predpono *pri-*, predstavljeni v SSKJ.

Temeljne razlike v učinkovanju prostorsko uporabljenih predpon *pri-* in *do-* med slovenščino, ki se v tem naslanja na severnoslovan. jezikovno celoto, in drugimi južnoslovan. jeziki izhajajo iz dejstva, da so v (knjižnem) sh., mak. in bolg. jeziku obče približevalne vloge predpone *pri-* zajete v predpono *do-*. S tem v zvezi se je v teh jsl. jezikih razširil obseg pomenskih vlog prostorskih tvorjenk z *do-* na škodo vlog tvorjenk s *pri-*. Prav tako so se razširile skladijske zmogljivosti teh obrazil. Njihovo skladijsko sobesedilo se je obogatilo s približevalnimi zgradbami, ki so sicer značilne za severnoslovan. (in seveda slov.) tvorjenke na *pri-*.

Vendar ob tem velja omeniti, da tekmovanje med *pri-* in *do-* kot predpon s prostorskim pomenom velja le za njihovo vlogo označevanja splošne približevalnosti. Kajti omenjeno tekmovanje še ni pripeljalo do popolne iztisnjenosti ene izmed obeh tekmič (v tem primeru predpone *pri-* na delu južnoslovan. področja) iz kroga označevanja prostorskih odvisnosti. Kot je znano, so v sh. jeziku (podobno pa deloma velja za mak. in bolg. jezik) ohranjene prostorske tvorjenke s *pri-*) tipa *prići*, *prileteti*, *pritrčati*. Zožen je le obseg njihovih pomenskih vlog kot tudi njihove skladijske zmogljivosti. V sh. jeziku imajo ti glagoli značilno da-

jalniško vezavo (*prići prozoru, prileteti, pritrčati nekome u pomoć* ipd.);⁸ z njimi se označuje – po formulaciji S. Babića (1986: 487–488) o pomenu teh in podobnih glagolov – »da je kaj dospelo v neposredno bližino česa«. Tvorbe s *pri-* torej ob približevalnosti sami izražajo tudi bližino, tj. dejstvo, da se je objekt umeščanja kot učinek premikanja umestil oz. znašel v bližini (orientir) predmeta, ki se mu približuje (lokalizator).⁹

V tem prispevku bomo ugotovljene premike v okviru pomenskega spektra prostorskih obrazil s predponama *pri-* in *do-*, ki veljajo v večjem delu jsl. areala, pustili ob strani: v nadaljevanju se bomo ukvarjali samo s tekmištvom med predponama na področju označevanja splošnopribliževalenga premikanja. Prav v tem krogu se namreč najizraziteje kažejo razlike med slov. in drugimi jsl. jeziki.

Ugotovljene razlike lahko na kratko ponazorimo s primerjavami ustreznega slov. jezikovnega gradiva z gradivom slovenščini zemljepisno najbližjega, sh. jezika v njegovi knjižni oz. Karadžićevi (Vukovi) inačici. Primeri glagolov premikanja oz. gibanja s predponama *pri-* v slov. in *do-* v sh. jeziku so prevzeti iz najnovejših slovarjev obeh jezikov: SSKJ, Rečnik Matice srpske (RMS) in Rečnik srpske akademije nauka i umetnosti (RSANU). Pri izbiri primerov sem se ravnala po načelu, da se ustrezni predponski glagoli nahajajo v podobnem, enakovrednem sobesedilu. Prim.: (1a) Iz Ljubljane so odšli ob osmih, v Zagreb pa so prišli ob desetih (SSKJ IV, 199, s. v. *príti*); (1b) Došao je iz Afrike u Italiju (RMS I, 755, s. v. *dóci* i *dóci*). (2a) Na cvete priletajo čebele (SSKJ IV, 147, s. v. *prilétati*); (2b) U januaru često možemo videti, kako na pčelinjak doleću senice (RSANU IV, 498, s. v. *dolétati*). (3a) Z gore je priplaval glas zvonov (SSKJ IV, 165, s. v. *priplá-vati*); (3b) Doploviše ... zvuci večernjih zvona (RSANU IV, 554, s. v. *doplóviti*). (4a) Veter je prinesel dim (SSKJ IV, 160, s. v. *priněsti*); (4b) Za bodljike držalo [se] svakojako smeće donešeno vetrom (RSANU IV, 537, s. v. *dòněti* i *doněti*). (5a) Sina je privedel s seboj (SSKJ IV, 211, s. v. *privěsti*); (5b) ... kad se vratio kući ... doveo [je] sa sobom ... još jednog bekriju (RSANU IV, 412, s. v. *dověsti* i *dòvesti*).

III

Določene razlike glede na klasično štokavščino (in sh. knjižni jezik) na področju, ki nas tukaj zanima, kažejo govori čak. in kajk. narečja. Znano je, da

⁸ Prim. zglede ob omenjenih glagolih v RMS V, 117, 70, 116.

⁹ Na razlike v učinkovanju predpon *do-* in *pri-* ob glagolih premikanja v ruščini in poljščini kot severnoslovan. jezikih in v srbohrvaščini kot jeziku slovan. juga sem opozorila v referatu Funkcioniranje glagolov dvizenija s pristikami *do-* i *pri-* v ruskom jazyke v sopostavlennii s ekvivalentnymi pristavočnymi glagolami v pol'skom i serbohrvatskom jazykah, pripravljenem za VII. Mednarodni kongres učiteljev ruskega jezika in književnosti (MAPRJAL) v Moskvi 1990. I (v tisku).

omenjeni narečji sh. jezika izkazujeta opazne posebnosti glede na Karadžičevo oz. Vukovsko štokavščino (o skladenjskih razlikah prim. npr. L. Zima 1887). Zlasti v čak., pa tudi v kajk. narečjih, čeprav v manjši meri, obstajajo primeri uporabe predpone *pri-* v pomenu štok. *do-*. Izomorfa *pri-* v navedenem pomenu bi lahko pomenila še eno izmed izoglos, ki iz sev. slovan. področja, preko slov. jezika, sega na jug, v območje zahodnih, robnih sh. narečij.

Ohranjanje predpone *pri-* v splošnopribliževalni vlogi se je v največji meri zadržalo v čakavskih narečjih, kar je tudi razumljivo: kajti v čakavščini so – kot je poudarjal M. Moguš (1977: 9) – »morda boljše kot drugje vidne neke starejše slovan. poteze, kot sicer tudi na drugih slovanskih obrobjih«. Razgled po čak. jezikovnem področju je olajšala objava Čakavsko-nemačkog leksikona (ČakLex), ki v III. zvezku podaja pregled čak. besedil s celotnega čak. prostora. V tem prispevku je uporabljeno prav gradivo iz Leksikona, dopolnjevano s podatki oz. navedbami iz posameznih razprav o čakavščini, ki so relevantne za našo temo.¹⁰ Pri predstavitvi gradiva je upoštevana v tem leksikonu podana delitev čak. območja na tri osnovna področja: na ekavsko, ekavsko-ikavsko in ikavsko (glede na zamenjavo jata).

(1) Raba predpone *pri-* v pomenu štok. *do-* v ekavski coni čak. narečja

Kot splošnopribliževalna predpona je *pri-* ugotovljena na celotnem ekavskem področju čakavščine. Doma je v govorih srednje in vzhodne Istre (Liburnije), na območju Kastavščine in Reke, na Cresu in v severnem delu Velega Lošinja (natančneje v krajih Nerezine in sv. Jakov).

Govore osrednje Istre in Liburnije odlikuje izrazita arhaičnost (prim. Ribarić 1940: 24). Med enotami iz starega sloja besedja, ki jih ni v novejših istrskih naseljih, kjer prevladuje pretežno besedje ikavskega tipa, J. Ribarić navaja tudi glagole s *pri-*, ki jih tu obravnavam: *prit*, *prnest* (Ribarić 1940: 25). Potrditve za uporabo teh glagolov v srednji in vzhodni Istri najdemo tudi v gradivu ČakLex. Navajam primer iz Žminja (centralna Istra) in iz Liburnije v Istri: (1) ... »Kăt t'e něki prīt se prontā stuōl, se stāvi pijāti ...« (III, 287 – Žminj);¹¹ (2) »Táko su

¹⁰Zavedam se lastnosti svojega korpusa, ki morda ni optimalno predstavitven, vendar menim, da mi obsežno in raznovrstno gradivo, ki ga v tem prispevku predstavljam, daje možnost za utemeljeno izpeljavo nekaterih veljavnih sklepov.

¹¹V primerih iz narečnega gradiva puščam naglasno-kolikostno označevanje, kot je podano v virih, iz katerih sem gradivo črpala. Zavedam se, da je bila včasih ista tonemska oz. kolikostna vrednost v posameznih primerih različno zapisana. Npr. »čakavski akut« je označen z ` ali z ~. Obvestila o vrednosti naglasnih znamenj v posameznih narečnih pisanih besedilih s čak. področja lahko bralec najde v III. zvezku slovarja Čakavisches Lexicon, v poglavjih Zum Graphischen, ki spremljajo posamezna besedila.

Lovránci jedíneĝa mudregã človeĝka, ki j' k_nín_prihãjãl ... za_víčna vrěmena odagnãli ...« (III, 284 – Liburnija v Istri).

Pri istrskih nareĝjih velja omeniti tudi govore Buzetskega podroĝja (s posebnim, znaĝilnim odrazom jata), v katerih je prav tako potrjena predpona *pri-*. Ti govori – kot je znano – izkazujejo doloĝene povezave s slovenskim jezikom (prim. Brozoviĝ 1988: 88). Primere iz Buzetske regije navajam po Ćakavskonomškem leksikonu: (1) »Íma nŃvih híš zatŃ káj_soa néki júdi prišlí nãzada, íli_soa_si stoãri júdi puprãvili híšę« (III, 297 – Nugla); (2) »Kadá_ę prišãw přet_híš i_vídęw uyãn ... ę_zavęwkaw ...« (III, 300 – Brul); (3) »... a pŃkļe prídēn domu i pomēten hížo ...« (III, 301 – Klenovšĝak v Istri).

Tudi ekavsko obmoĝje Kastavšĝine je zakladnica številnih besednih arhaizmov, med njimi tudi obravnavanih glagolov s *pri-*: (1) »Prišlá_ĝ² drŃĝa nedęļa, lęp_dãn« (III, 273).

Podatke o jezikovnih lastnostih srednje Kastavšĝine, na podlagi govora iz Halubja, ĝrpam iz monografije I. Jardasa (1957). V prilogi k navedenemu delu pod naslovom »Tolmaĝ manj znanih besed« najdemo tudi glagole s *pri-* ter njihove ustreznike v knjiŝnem jeziku s predpono *do-* (Jadras 1957: 401): *prihãjãt*, *prihãjãn* – *dolaziti*; *prít*, *prídēn* – *doĝi*; *prnēst*, *prnesēn*, *prnesē* – *donijeti*.

Iz govora v Brešcu, severnoĝak. tip. iz Liburnije: (1) »Ľúdi-su jŃšto kot-i-mrãvi: nãjprvo *príde* jedãn, pak-sŃ-dvã ...«

O prisotnosti glagolov s *pri-* na reškem podroĝju priĝa Rjeĝnik ĝakavskih izraza iz Rijeĝkog prigradskog podruĝja (Turina-Šepiĝ Rjeĝ, 155–157). Tudi tu so, ob glagolih s *pri-*, podani njihovi knjiŝni ustrezniki z *do-*: *prihãjãt* = *dolaziti*, *pridolaziti*; *pripeljãt* = *priveŝti*, *dopremiti*; *prít* (*prídēn*, *prišãl*) = *doĝi* (*doĝem*, *došao*).

Obravnavani glagoli s *pri-* so bili zapisani oz. se uporabljajo tudi v ekavski coni Kvarnerskeĝa otoĝja, na Cresu in v severnem delu Lošinja.

Jezik Cresa je raziskal M. Tentor in v njem našel številna ujemanja s slovenskim jezikom, nasprotna Karadŝiĝevi štokavšĝini. Medtakimi creškimi in slov. besedami, ki jih ne najdemo v Karadŝiĝevem (Vukovem) slovarju Tentor med drugimi omenja *prihãjãt*. Beseda je po Tentorju potrjena okrog Reke, Hreljin in Selc (Tentor 1950: 83). Glagolu *prihãjãt* dodajam še glagol *prišēl*, ki ga je na Cresu zapisal I. Milĝetiĝ, in sicer v Stivanu in Osorju, pa tudi v sv. Martinu (Milĝetiĝ 1895, 101 in 107).

Leksikalne podatke iz Orleca na Cresu prinaša delo H. P. Houtzagersa (1985). V besedilih prilog k študiji so navedeni tudi glagoli, ki nas zanimajo. Tu je eden od Houtzagerjevih zgledov (1985: 174): (1) »ãli kãko je bila bŃra mi nismŃ to mogli udęlat aš kí bi bil *prišēl* do nãš, ondã nisŃ bilę ovę motŃri ...« In še primer

severnega Lošinja, po ČakLex (III: 232): (1) »... jedvã sen *prišãl* vözeç va f pörat, a niš nišën lâtil« (sv. Jakov); (2) »... mĩ smo *prišfi* kol skũle ...« (Nerezine)

(2) (Raba predpone *pri-* v pomenu *do-* v ekavsko-ikavski coni čak. narečja.

Uporaba predpone *pri-* v obravnavanem pomenu je v omenjenem območju omejena na dve področji: na del Kvarnerskega otočja, ki se navezuje na ekavski predel (južni del Velega Lošinja, Mali Lošinj, Krk, Susak in Unije) in na severnejši del Hrvaškega Primorja, ki pa ne sega do Senja. Iz ekavsko-ikavskega dela Velega Lošinja navajam po ČakLex naslednji primer: (1) »... a likãr je *prišal*, šũbito je vĩdil, da je mãrtvi ...«. Dodala sem tudi primer z Malega Lošinja (p. t., 233): (1) »Ka-šu ... *parñẽšli* na št^uol štikad^lẽnti vĩdøl jẽ, kakõ drũgi z diẽšnon ruk^uon žĩmjũ po jẽn^uoga ...«.

Uporabo obravnavanih tvorb s *pri-* na Krku lahko potrdim s primeri iz Omišlja, Dobrinja in Baške. Ugotovitev, da so prebivalci Vrbnika in prav Omišlja na Krku, kot tudi celega Cresa, v neki meri pa tudi Lošinja, med »najstarejšimi naseljenci Kvarnerskih otokov«, je poudaril že I. Milčetić (1895: 102). V zadnjem času je posebnosti spreganja v govoru Omišlja obravnaval W. Vermeer (1980). Za naš predmet obravnave je zanimivo, da je kot ustreznik nemškemu *kommen* Vermeer navedel prav tvorjenko s *pri-*: *prĩt* (*prĩdeš*, *prĩdi*) (Vermeer 1980: 467). Primere govora iz Dobrinja črpam iz dela I. Jelenovića (1949). Tudi v njegovem gradivu najdemo glagole s *pri-*: »I najzad pride i to jutro!« (o. c.: 142). Primer iz Baške navajam po ČakLex (III: 223): (1) »Kat *prĩde* pö(p) po mãrtvina, napravĩ še šprövot ...«. Tudi v govoru z otoka Suska – arhaičnost tega govora je bila večkrat poudarjena (J. Hamm 1957: 29) – se nahajajo tvorjenke s *pri-*. V slovarju, priloženem študiji o tem govoru (prim. Hamm-Hraste-Guberina 1956), je uvrščen glagol *prĩt*, ki je razložen kot *doçi*. Glagol je nato pojasnjen s primerom: »Čẽkaj al çe *prĩt dõma*« (o. c.: 174). V Hammovem delu o cakavizmu (Hamm 1957) prav tako najdemo (v drugačnem problemskem sotvarju za nas zanimiv primer. Prim.: »*zuzẽbe su prišli* (došle su ozebine ...)« (o. c.: 24). Navajam še primer z otoka Unije – tamkajšnji govor se navezuje na govor Suska (ČakLex III: 234): (1) »Prišãl je dõma pres tovãra«.

Podatke o značilnostih govora v severnem delu Hrvaškega Primorja, ob primeru narečja iz Novega Vinodolskega povzemam po A. Beliću (1909). Tudi v njegovem gradivu so primeri s tukaj obravnavanimi glagoli. Navajam primera po ČakLex (III: resp. 184, 189): (1) »Drũgĩ dãn *prišãl je òpõt nã konak ...*«; (2) »*Prĩleti* tičica / Šide na mũrvicu«. Vendar pa izomorf *pri-*, kot je že bilo zapisano, ne sega do Senja. V monografiji M. Mogaša o senjskem govoru (1966) ne najdemo niti enega primera s to predpono; pa tudi v priloženem slovarju obravna-

vanih glagolov ni. Pač pa so v gradivu, ki ga avtor navaja, glagoli z *do-* (npr. Dōću po obědu – n. d.: 104).

Kar zadeva otoški pas ekavsko-ikavskega predela, po dosegljivih podatkih o govorih na tem področju (z izjemo zgoraj obravnavanih Kvarnerskih otokov) *pri-* v pomenu štokavskega *do-* v glavnem ni v rabi. V Kušarjevem delu o rabskem narečju (1894) nisem našla niti enega primera s *pri-* v vlogi, o kateri tu teče beseda. Prav nasprotno, v različnih problemskih sotvarjih navaja avtor ustrezne glagole s predpono *do-*. Tako najdemo med predporskimi obrazili z glagolom *îc* v osnovi *dôc* – *dôjden* (n. d. 41), in ob glagolih z osnovo *-nêst*, *-donêst* in *donît* (n. d. 39). Med frazami in pregovori, ki so v rabi na Rabu, najdemo tudi tole: »jūrë (bluna) pōšal, jūrë dōšal«, v kateri se *dôc* pojavlja v konkretni rabi (Kušar 1894: 54).

Po gradivu ČakLex (III: 171) se splošnopribliževalni *pri-* ne uporablja oz. ne pojavlja niti v govorih Zadrskega otočja. Izjemo pomeni le govor z otoka Premude. Zato tu navajam primer po ČakLex (III: 171): (1) »Ondã ûn *prîde* na vrãta i otvõri ...« Vendar pa je treba poudariti (kot je ugotovila V. Jakić-Cestarić) (1960: 359), da se na Premudi »čuti močnejša zveza z zahodno čak. skupino«. Prav tako v gradivu, ki ga navaja V. Jakić-Cestarić v delu o odrazih jata na severnodalmatinskih otokih (1957), nismo naleteli na glagole s *pri-* v navedenem pomenu. Avtorica navaja le en tak primer, glagol *prinesti*, vendar v zgodovinskem delu gradiva (iz Budinićev) (Jakić-Cestarić 1957: 411). Zanimivi pa so bili zame govori z Dugega otoka, ker pomenijo južno mejo ekavsko-ikavskega predela v otoškem pasu. Vendar pa tudi na Dugem otoku, kot kaže delo B. Finke (1977), analiziranih glagolov s *pri-* ne uporabljajo. V obravnavanem pomenu uporabljajo glagole s predpono *do-* (npr. »Pa kãd-je došlõ lëto ...« n. d. 56).

Kot kaže gradivo, izpisano iz Čakavsko-nemaškega leksikona (III: 177–181 in 236–261), se tvorjenke s *pri-*, o katerih teče beseda, ne pojavljajo niti v govorih iz kopenske okolice Zadra niti v čakavskih govorih v notranjosti, na kopnem, v Liki in v Pokolpju. Ni jih zapisal niti P. Skok v Rečniku, priloženem študiji o čakavskih govorih v Žumberku (Skok 1912: 368).

Na podlagi obdelanega gradiva lahko ugotovim, da je raba predpone *pri-* v pomenu štokavskega *do-* omejena le na del čakavskih govorov, in sicer tistih, ki ležijo na skrajnem severozahodu. Kot bistveno za obravnavani predmet želim poudariti, da se področje predpone *pri-* v navedenem pomenu v glavnih potezah prekriva s področjem zelo starih pojavov, »ki združujejo manjši del severozahodnih čakavskih govorov s slovenskim jezikom«, kot je ugotovil P. Ivić v študiji o označitvi posameznih skupin čakavskih govorov (Ivić 1981: 72–73): »Največji del teh pojavov se pojavlja vsaj v nekaterih ekavskih govorih Istre in/ali Cresa, vendar nobeden ne seže dalje na vzhod ali jug zunaj meja kvarnerskega področja« (Ivić 1981: 73). Obravnavan izomorf *pri-* se tako vključuje v celoten kompleks

starinskih pojavov, ki povezujejo čakavščino s severneje ležečimi slovenskimi govori.

(3) Pomenska razvrstitev predpon *pri-* in *do-* ob glagolih premikanja v ikavski coni čakavskega narečja

Ko govorimo o ikavski coni čakavščine, moramo upoštevati, da se z obliko *pri-* v ikavici izraža predvsem oz. tudi predpona *prě-* tj. sh. *pre-*. Kot je znano, je nestabilnost predpon *prě-* in *pri-* širši narečni pojav, povzročen zlasti z neenotno zamenjavo starega jata na sh. območju (ikavizem).¹²

Če bi sodili po obsežnem besedilnem gradivu iz območja dalmatinske ikavske čakavščine, predstavljenem v III. zvezku Čakavsko-nemškega leksikona (III: 1–162), se *pri-* ob glagolih premikanja s pomenom štok. *do-* v tem predelu ne uporablja. Kajti v vsem omenjenem gradivu ni najti niti ene potrditve za tovrstno uporabo te predpone. V vseh relevantnih sobesedilih se pojavljajo tvorjenke z *do-*. Zaradi natanjčnejšega vpogleda v razmere na omenjenem območju sem pregledala tudi glavna narečna dela oz. študije, ki zadevajo ikavsko čakavščino, predvsem znana dela M. Hrasteja o čakavskih govorih na otokih Hvar, Vis, Brač, pa tudi na Šolti, Čiovu, Drveniku in na sosednji obali (prim. Hraste 1926–27, 1935, 1940, 1947). Niti ena izmed naštetih študij ne prinaša tu obravnavanih glagolov s *pri-*. Na več mestih Hraste opozarja, da se na omenjenem otoškem območju glagol *ići* ne uporablja samostojno, temveč le s predponami (Hraste 1935: 10, 1940: 22, 1947: 14). Med navedenimi sestavljenkami ni tvorbe s *pri-*; njen pomen pokriva *do-*: *dóc-dójden* v Brusju na Hvaru (Hraste 1926/27: 203), *dōt'-dōjden* v govorih Šolte, Čiova, Drvenika in sosednje obale (Hraste 1974: 14). Tudi na Korčuli po podatkih iz razprave M. Moskovljevića (1950) velja splošnopribliževalno *do-* in ne *pri-*. Naših glagolov na *pri-* ne omenja niti poročilo P. Ivića o ikavskem (čeprav že mešanem čakavsko-štokavskem) govoru iz Orebića in okolice (Ivić 1957).

Neprisotnost predpone *pri-* kot splošnopribliževalnega morfema na ikavskem področju čakavščine izpričujejo tudi slovarji s tega območja. Tako Rječnik govora severno ležečega otoka Vrgade Blaža Jurišića (Jur. Vrg.) kot eksponente omenjene pomenske vloge navaja izključno le mnogoštevilne tvorjenke z *do-* (npr. *dobižāti*, *dōjti*, *doleītiti*, *donīti*; prim. Jur. Vrg. II: 46–49), medtem ko predpona *pri-* ob glagolih premikanja ustreza štokavskemu *pre-*. Tako se pri glagolu *priplīvati* nahaja pojasnilo prijeći plivanjem (Jur. Vrg. II: 169), pri glagolih

¹² Obliko *pre-* jemljem za izhodiščno podobo predpone *per-* v južnoslovan. jezikih. O spremembah in nepravilnostih v ločevanju med *pre-* in *pri-* v govorih sh. področja se bralec lahko obvesti v moji študiji (MITRINOVIĆ 1987).

priskočiti in *privēsti* pa knjižna oblika *preskočiti*, *prevēsti* – *prevēzēm* (Jur. Vrg. II: 169, 170).

Za našo temo je pričevalno zlasti gradivo I. zvezka Čakavsko-nemškega leksikona, v katerem je zajeto jezikovno gradivo prav z območja ikavske (srednjedalmatinske) čakavščine. V Uvodu k I. zvezku (ČakLex I: XVI) je opozorjeno na omenjeni pojav izenačevanja oblik predpon *pri-* in *pre-*. Avtorji Leksikona ločijo pomene ustreznih tvorjenk s *pri-*: enotno rabo predpone *pri-* pomensko razločujejo z merili knjižnega jezika. Npr. *priletīt*: 1) lit. *prelētjeti* 'hin/überfliegen', 2) lit. *prilētjeti* 'herbeifliegen'; *privēst*¹: 1) lit. *prēvesti/prevēsti*, -ēdēm 'hinüberführen' i 2) lit. *prīvesti/privēsti*, -ēdēm, 'heranführen' (ČakLex I, 932, 958–959). V posameznih primerih predponi *pri-* ob glagolih premikanja ustreza izključno knjižno *pre-*. Tako je *pribrōdīt* enako samo knj. *prebrōditi*, *prinīšāt/prinūt* = knj. *prenāšati/prēnijeti*, *priplīvot* = knj. *prēplivati* in *priṭōrkāt* = knj. *preṭčati* (prim. ČakLex I: resp. 915, 938, 942, 957). Vendar v nobenem izmed teh primerov predponi *pri-* ne ustreza pomen štokavskega (in knjižnega) *do-*.

Treba je poudariti, da v primerih, ko predpona *pri-* ob glagolu premikanja ustreza prav knjižno potrjeni predponi *pri-* (in ne *pre-*), pojasnilo primera oz. rabe, navedeno ob podanem zapisu izpeljanke, priča o rabi v skladu s knjižno jezikovno normo (po pravilu o konstrukciji z dativom). Prim.: »*Priletīla mu je ũ pomoć ...*«, *Jō sam ... čapō nevīsticu šotobrāco i prvē* je oltōrū (ČakLex I pri *priletīt* in *privēst*¹).

Kar zadeva splošnopribliževalno premikanje, se le-to po gradivu v Leksikonu na omenjenem področju čakavščine izkazuje s tvorjenko na *do-* kot to velja tudi v knjižnem jeziku (prim. ČakLex I: 155–183). In prav ti glagoli s to predpono so navedeni kot ustrezniki nemškega *kommen*, osnovnega glagola iz obravnavane pomenske skupine: *dōć*, *dōjden* (ČakLex I, 160–161) in *dohodīt* (p. t. 164).

Slovarsko gradivo I. zvezka Čakavsko-nemškega leksikona se torej ujema z besedilnim gradivom III. zvezka in potrjuje pričevanja o izrivanju splošnopribliževalnega *pri-* na ikavskem področju čakavščine, v korist predpone *do-*. K temu bi lahko prispevala omenjena dvojna vlogovna obremenjenost predpone *pri-* na obravnavanem področju, tj. izražanje vsebine, lastne tako predponi *pri-* kot *pre-*.

Zdi pa se nam, da pri iskanju razlage za prenašanje splošnopribliževalnih vlog predpone *pri-* na *do-* v določenem delu južnoslovanskega področja ne bi smeli zanemariti tudi širšega narečnega pojava izgubljanja razlikovanja med *pri-* in *pre-* na tem območju. Prav v tej vlogovni destabilizaciji obeh predpon, v oslabitvi približevalnega nakazovanja osnovnega glagola premikanja *priiti*, *prići* s' *approcher*, zaradi njegovega prepletanja oz. mešanja s *preiti*, je videl A. Vaillant (1931: 299) enega izmed možnih vzrokov zamenjave predpone *pri-* v tej vlogi s pred-

pono *do-*, ki je izraziteje približevalna in ni soočena s tekmištvom druge, fonetično in pomensko bližnje predpone: »Samo zemljepisno jezikoslovje bi lahko določilo, do katere mere je izginotje ali pomembna omejitev glagola *priti*, *prići* 'približati se', v srbohrvaščini popolnoma nadomeščenega z glagolom *doći* v pomenu 'priti', povezana z narečnim mešanjem preverbov *pri-* in *pre-*.¹³ Pojavlja se veliko splošneje: področje na zahodu ohranja *priti* ..., medtem ko je vzhodno, vključno z bolgarščino in makedonščino, zamenjalo *priti* z 'doseči' (*do-iti*).«

Na koncu tega pregleda razširjenosti splošnopribliževalnega *pri-* v sodobnih čak. govorih (omejenih danes po gradivu, ki mi je bilo dostopno, samo na del čak. prostora), želim opozoriti, da je bila predpona *pri-* v tej vlogi v čakavščini prisotna od najzgodnejših obdobj. O tem pričajo gradiva najstarejših slovarjev, zapisanih predvsem v čak. narečju: besedilo petjezičnega Dikcionarja Fausta Vrančića (Vrančić Dik.), natisnjenega 1595. leta, in rokopisnega, šele pred kratkim objavljenega Hrvatsko-talijanskog rječnika Bartola Kašića (Kašić Rječ.) s konca 15. stol.

Tako se v Vrančićevem Dikcionarju kot »dalmatinski« ustreznik latinskim glagolom premikanja, predvsem s predpono *ad-*, pojavljajo (ob oblikah z *do-*) kot *Adducere – Dopelijati*, *Adrepere – Doplaziti*, *Advolare – Doletiti* ..., dvojnične oblike z *do-* in *pri-*: *Appelere – Priti*, *Doyti*. Prav tako je z glagoli z obema predponama *pri-* in *do-* pojasnjen osnovni latinski glagol premikanja s približevalnim pomenom *Venire – Prihoditi*, *Doyti*. Tudi v slovarju B. Kašića, ki je (kot je poudarjeno v Predgovoru prvi izdaji tega dela) (prim. Horvat 199: XIX) »svoj slovar izdelal na podlagi Vrančićevega«, najdemo naše glagole s *pri-* (ob številnejših z *do-*). V Rječniku je zapisano *priti* (ital. *arrivare*), prav tako *prišadši* (= *vennendo*, *arrivando*), *prišastje* (= *vennuta*, *arrivo*) (Kašić Rječ., 393).

Dragocen prispevek k osvetlitvi p o t e k a izrivanja splošnopribliževalnega *pri-* z *do-* na čakavskem območju, na podlagi obravnave besedil klasične knjižne čakavščine, pomeni delo W. Vermeerja (1988: pos. 626–637). Izoglosa, ki razločuje *priti* od *doiti* – po ugotovitvah avtorja (n. d. 627) – deli ozemlje, na katerem je bila v rabi klasična čakavščina, na dva neenaka dela, pri čemer je področje rabe *priti* omejeno le na severozahodni del. Vendar – dodaja Vermeer (ibid.) – ni izključeno, da se v preteklosti ta izoglosa ni nadaljevala naprej na jug ali proti jugozahodu. Po Vermeerjevi analizi so razlike v razvrstitvi *pri-* in *do-* v klasični

¹³Želim poudariti, da mi je Petar Šimunović, avtor navedenega Čakavskega leksikona, ki obravnava srednjedalmatinsko otočje, tj. prav ikavsko cono čakavščine, potrdil motenost rabe predpon *pri-* in *pre-*, ki sta izenačeni v obliki *pri-*, v njegovem narečju. Prof. Šimunoviću se za to informacijo pristrčno zahvaljujem, enako za vrsto dragocenih pripomb, ki sem jih upoštevala v tem prispevku.

čakavščini opazne tako v časovnem kot v zemljepisnem pogledu.

V najzgodnejših besedilih, predvsem verskega značaja, prevladuje ali pa je celo v izključni uporabi predpona *pri-*. Tako npr. v Zadrskem leksikonarju ob 225 potrditvah *pri-* najdemo le 6 potrditev predpone *do-*, v besedilu Žiće svetih otaca, ki je jezikovno povezano z Zadrskim leksikonarjem (Vermeer 1988: 624), pa se predpona *do-* v vlogi, ki nas zanima, sploh ne pojavlja (n. d. 628). V jeziku že razvite posvetne književnosti ima *dojti* izrazito prednost pred *priiti* (n. d. 634). Predpona *do-* prevladuje v delih pesnikov in pisateljev Marulića, Lucića, Hektorovića, Zoranića, Karnarutića, Barakovića; pri tem so opazne razlike pri rabi obeh predpon v delih pisateljev s Hvara na eni in iz Zadra na drugi strani. Za Hvarčana Lucića in Hektorovića velja, da je pri njiju uporaba predpone *pri-* opazno omejena na primere v rimi; pri Zoraniću, Karnarutiću, Barakoviću, torej pri pisateljih zadrskega kroga, pa težnja izogibanja predponi *pri-* ni opazna (n. d. 638–639).

Kar zadeva zemljepisni vidik razlikovanja med uporabo predpon *pri-* in *do-* v klasični čakavščini, sklepa Vermeer, te razlike izvirajo iz razlik v narečni podstavi jezikov, v katerih so besedila navedenih skupin napisana. V starejših oz. zgodnjih cerkvenih besedilih s prevlado *pri-* je očiten vpliv narečij Kvarnerskega področja, tj. severozahodne čakavščine; kot osnova poznejših, posvetnih literarnih del, v katerih prevladuje *do-*, pa je vidna čakavščina južnejšega, dalmatinskega tipa (prim. Vermeer 1988: 639).

Podoba razvrstitve predpon *pri-* in *do-*, ki jo dobimo na podlagi Vermeerjevih raziskovanj, opazovana z diahronega gledišča, se v osnovnih potezah ne razlikuje od podobe, ki jo nudijo podatki, predstavljeni v tem prispevku. Vendar pa je opazno poznejše zoževanje območja uporabe predpone *pri-* v primerjavi s položajem v klasični knjižni čakavščini in umik območja uporabe predpone *pri-* proti severu pred pritiskom inovativnega *do-*, nastopajočega z juga.

Na koncu tega poglavja želim opozoriti, da je po leksikografskih podatkih ozemlje oz. območje uporabe glagolov premikanja s *pri-* v splošnopribliževalnem pomenu presegalo meje čakavskega področja. V RĴL pod geslom PRITI¹⁴ (zvezek XII: 185–186) namreč najdemo številne primere uporabe tega glagola s pomenom *doći* iz besedil starih dalmatinskih, dubrovniških, bokeljskih, bosenskih in slavonskih avtorjev. Potrditve uporabe predpone *pri-* na mestu oz. v pomenu današnje knjižne *do-* v delih pisateljev z omenjenih območjih lahko najdemo tudi v zgledih ob drugih glagolih premikanja, npr.: *prihoditi* (RJA XI: 898), *prilètjeti*, *prìnijeti*, *priplaviti*, *privèsti* (privèdêm) (prim. RJA XII: resp. 21, 74–75, 94, 207–209). To priča o prisotnosti glagolov premikanja s splošno-

¹⁴ Glagol *príti* sem izbrala zato, ker je zelo pogost in ker je ob njem navedeno veliko zgledov v Rječniku.

približevalno predpono *pri-* tudi v starem štokavskem narečju. Vendar pa bi razrešitev vprašanja o z g o d o v i n i omenjenih glagolov v sh. jezikovnem prostoru v celoti terjala posebno študijo. Glavno vprašanje, ki bi ga moral reševati raziskovalec te nove teme bi bilo, kolikšen delež primerov s predpono *pri-* je iz živega ljudskega govora in kolikšen delež je pripisati vlogi oz. vplivu csl. jezika. Kajti v delih cerkvenih pisateljev bi lahko utemeljeno pričakovali odmeve sve-topisemskega načina izražanja.

Veliko težje je pridobiti natančnejše podatke o uporabi prefiksa *pri-* v splošnoadlativni funkciji v govorih k a j k a v s k e g a narečja, kot v čakavščini, ker še ne obstaja publikacija, ki bi obsegala besedje celotnega kaj. območja. Stvarna podoba o razmerah v obravnavanem oziru bo uresničljiva šele tedaj, ko bosta izdelana Rečnik savremenih kajkavskih govora in Srpskohrvatski/hrvatskosrpski dijalektološki atlas. Iz podatkov, ki jih lahko najdemo v različnih monografijah o posameznih kajk. govorih, je mogoče sklepati, da je predpona *pri-* v pomenu štok. *do-* v kajkavščini nekoliko šibkeje potrjena kot v čakavščini.

V tej zvezi glagole premikanja s predpono *do-* v obravnavanem pomenu najdemo le v študiji J. Jedvaja o bednjanskem govoru: »dēšli su mi mōti i brōt« (1956: 324) ali v monografiji Wolfganga Jakobyja o govoru Gornje Stubice v Hrvaškem Zagorju: »Pak kad dīme dōjdeju, ne dōjdeju prāzni rōuk« (1974: 235). Niti v besednem zakladu Virja iz Podravine, ki ga je zbral J. Herman, ne najdemo glagolov s *pri-*; kot ustreznik knjižnega *doći* je navedeno le *dojti* (1973: 79). Prav tako ne najdemo primerov s *pri-* v monografiji M. Lončarića o jagnjedovaškem govoru pri Koprivnici. V besedilih prilog k temu delu so navedeni zgolj glagoli s predpono *do-*; prim.: »ōnaj mladīč kāj dōšel« (1978: 258). Primerov s *pri-* ne najdemo niti v študiji V. Rožića o kajk. narečju v Prigorju. Avtor v različnih povezavah zapisuje le tvorbe z *do-*: »beše ti dōjti« (1984: 60).

Kljub temu pa v znanstveni literaturi o kajkavščini le najdemo tudi potrditve uporabe predpone *pri-* s pomenom štok. *do-*. Tako, npr., T. Magner v študiji A Zagreb Kajkavian Dialect (1966) v slovarskem delu, kjer ob značilnih kajkavskih besedah prinaša tudi njihove angleške ustreznice, za angleško *to come* navaja kajk. dubletno obliko z *do-* in s *pri-*: *dohájati/prihájati* (kot dovršni par je naveden le *dojti*) (1966: 71). A. Šojat v opisu turopoljskih govorov prav tako popisuje glagol iz te pomenske skupine s predpono *pri-*: *prināšāti – prinēsti* (donositi, donijeti) (1982: 466). Dodajmo, da je tudi v Rečniku, ki ga je sredi 19. stol. izdelal Ignac Kristianović, v okviru Dodatka k njegovi slovnici kajkavskega narečja nemško *Anfahren* pojasnjeno s kajk. glagolom z obema obravnavanima predponama: *dopelyati sze, pripelyati sze* (1840: 83).

Dragoceno dopolnilo mojim raziskavam pomenijo ustni podatki o stanju v kajk. govorih, ki mi jih je ljubeznivo posredoval Šojat.¹⁵ Po teh podatkih v kajkavskih govorih, zlasti ohranjevalnih, še vedno obstaja predpona *pri-* s pomenom

do-, čeprav jo izriva vpliv knjižnega jezika, tako da je ponekod povsem izginila. Na splošno pa velja, da je v današnji kajkavščini raba predpone *do-* v obravnavanem pomenu bolj v navadi kot raba predpone *pri-*.

Podobo večje zastopanosti predpone *pri-* v kajkavščini nam podaja zgodovinsko gradivo. V delih starih hrvaških slovaropiscev po rodu s kajk. jezikovnega območja in reprezentativnih za jezik v 17. in 18. stol., tj. v slovarju Jurja Habelića Dikcionar ili reči slovenske z vekšega v kup zbrane ... (Habd. Dikc.), Gazofilaciju Ivana Belostenca (Belost. Gaz.) in v delu Andrije Jambrešića Lexicon latinum interpretatione illyrica, germanica et hungarica locuples (Jamb. Lex.) so glavni glagoli premikanja zapisani v dubletah s predponama *do-* in *pri-*. Najprej sem primerjala gradivo iz drugega, hrvaško-latinskega dela Belostenčevega slovarja Gazophylacium in iz Habelićevega Dikcionarja, ki je bil – kot je opozoril J. Vončina (1973: XXI) – predloga za drugi del Gazofilacija.

Za raziskavo in obravnavano temo so zanimivi glagoli z *do-* in *pri-*, zapisani v obeh slovarjih (navajam po Belostenčevem Gazofilaciju): *Dohájam* 'venio, advenio' (Belost. Gaz.) (II: 78, 423). Ob iztočnici *dohájam* Belostenec navaja tudi dubletno obliko *prihajam*, in še par oz. dvojico *doyti, priti; Donašam* 'affero, apporto': *Prinašam* 'adporto, adveho, affero' (Belost. Gaz.) (II: 81, 426). Prav tako je pri Belostencu ob *doplazujem* naveden dubletni glagol *priplazujem* (pri Habeliću je ta par glagolov podan v obliki *Doplazujem: Priplaziti*); *Dotechem* 'accuro': *Pritechem* 'accuro, advolo' (Belost. Gaz.) (II: 83, 430); (pri Habeliću sta navedeni obliki *Dotechi: Pritechi*). Poleg tega je v Gazofilaciju zapisana dvojica *Dopelyavam* 'adduco': *Pripelyávam* 'adduco, adveho' (Belost. Gaz.) (II: 81, 426), medtem ko je pri Habeliću le *Dopelyavam* 'adduco'. V drugem delu Gazofilacija je kot posebna iztočnica naveden glagol *Pridi* (pri Habeliću te iztočnice ne najdemo), ob *Pridi* pa tudi *Doydi* 'adveni' (II: 421). Dvojne oblike s *pri-* in *do-* so navedene tudi v »ilirskih« pojasnilih ob latinskih iztočnicah *ad-* v prvem delu Gazofilacija, kjer so najprej zapisane latinske iztočnice *Adnato* 'doplavam, priplavam' (Belost. Gaz.) (I: 29); *Advolo* 'prilechem, dolechem' (I: 35). — Dvojnične glagole premikanja s *pri-* in *do-* ima tudi Jambrešićev Lexicon. Navajam jih po hrvaško-latinskem Suplementu, dodanem k temu slovarju: *Dohajam: Prihajam* 'advenio', *Dolezujem: Prilezavam* 'adrepo', *Donašam: Prinašam* 'adfero', *Doplazujem: Priplazujem* 'adrepo' in *Dotechem: Pritechem* 'accuro'.

Vzporednost rabe *pri-* in *do-* v obravnavanem pomenu, izpričana pri kajk. leksikografih, je potrjena tudi v delih kajk. pisateljev. To ugotovitev potrjuje gradivo

¹⁵ Prof. Antunu Šojatu se iskreno zahvaljujem za pomoč pri predstavitvi razmer v kajkavščini.

za Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika (KRJ). Primeri z *do-* so podani v prvem, že objavljenem zvezku Rječnika; primere s *pri-*, iz kartoteke slovarja pa mi je ljubeznivo dalo na vpogled njegovo uredništvo.¹⁶ Navajam primere za omenjeno vzporednost: (1a) »I psi *dohađahu* ter lizahu mozole njegove« (Čtejeňa i evangeliumi na vse nedeje i svetke ..., 1842, po: KRJ I, 421, s. v. *dohađati*); (1b) »Ptice nebeske *prihađaju* – na ... [drevu] prebivaju« (Sveti evangeliumi ..., 1759).¹⁷ (2a) »Pred razlučenem duše od tela beteg ne *dohaja*« (H. Gašparoti, Cvet sveteh, I, 1752, po: KRJ I, 421, s. v. *dohajati*); (2b) »Vekivečnost, ka ni kraja, ni konca nema, *prihaja*« (J. Habdelić, Pervi otca našega Adama greh, 1674). (3a) »*Dolet*e ptica jedna bela, nigdor ne zna odkud ...« (J. Habdelić, Zercalo Mariansko ..., 1662, po: KRJ I, 434, s. v. *doleteti*); (3b) »Z nebes je angel *priletel*, dobre je glasi prinesel« (*Cithara octochorda seu Cantus sacri latino-sclavonici*, 1701). (4a) »Naš nebeski navučitel je nam *donesel* pravo Boga spoznaće« (J. Mulih, Škola Krištuševa kerščanskoga navuka ..., 1744, po: KRJ I, 442, s. v. *donesti*); (4b) »Kraji od Sabbe pridoše, troje dare *prinesoše*« (Cithara ..., 1701). (5a) »Poganini ... na piace ... s. mučenike ... vučinili jesu *dopeļivati* da ondi ... skončaju (H. Gašparoti, Cvet Sveteh, I, 1752, po: KRJ I, 446, s. v. *dopeļivati*)«; (5b) »... imaju donaciju [list darovanja] na mesto *pripeļati*« (I. Pergošić, Tripartitum ..., 1574). (6a) »Jaj mene! V kakovo tužen *dojdoh* mesto?« (G. Jurjević, Listi heroov ..., 1675, po: KRJ I, 425, s. v. *dojti*); (6b) »Gda je [Maria] pak v Betlehem *prišla* ... stana ... ne mogla dobiti« (J. Habdelić, Zercalo Mariansko, 1662).

Glagoli s *pri-* in *do-* se včasih znajdejo drug ob drugem v istem besedilu. Navajam nekaj primerov iz Kartoteke za KRJ:¹⁸ (1) »Četverim zakonom k nam Krištuš *prihađa* ali *dohađa* ...« (A. Vramec, Postila vezda znovič spravlena ..., 1586). (2) »[Aleksiuš] našedši ladju jednu sede v ňu i v Laodicev *dojde*: kam *prišedši* vse ... proda ...« (J. Habdelić, Zercalo Mariansko, 1662). (3) »Naj se draga mati, naj simo truditi / Ako prém i *dojdeš*, hočeš késno *priti*« (G. Jurjević, Listi heroov, 1675).

Kot to potrjuje v tem prispevku predstavljeno oz. obdelano gradivo, je vzporedna uporaba prefiksov *do-* in *pri-* ob glagolih premikanja, kljub temu, da ni več poglobljena značilnost kajkavskih govorov, globoko zakoreninjena v kaj-

¹⁶ Kolegom iz Uredništva Kajkavskega rječnika kot tudi prof. Miju Lončariću, predstojniku Zavoda za jezik IFF v Zagrebu, kjer Rječnik strokovno izdelujejo, se najlepše zahvaljujem za izdatno pomoč pri nastajanju tega prispevka.

¹⁷ Natančne podatke o posameznih virih podaja KRJ I (Popis izvora), 13–45.

¹⁸ Vzporedno uporabo glagolov s predponama *pri-* in *do-* v primerih na naslednjih straneh lahko opazujemo tudi kot uporabo t. i. stikovnih sopomenk.

kavskem narečju.

V tem prispevku prikazana razvrstitev predpon *pri-* in *do-* v vlogi splošno-približevalnega premikanja, ki sta v tekmiškem razmerju na slovanskem ozemlju, in dejstvo, da je na slovan. jugu samo v slov. knjižnem jeziku ohranjen splošno-približevalni *pri-* (kar je sicer lastnost, značilna za severnoslovan. področje), je še ena izmed jezikovnih značilnosti, po katerih se v slov. jeziku izkazuje njegov prehodni status med slovan. severom in jugom.

Po drugi strani pa seganje predpone *pri-* (čeprav že v tekmiškem razmerju z *do-*) na kajk. in čak. (zlasti severno) območje, pri čemer je morala biti po pričevanjih zgodovinskega gradiva v minulih obdobjih raba te predpone bolj razširjena in segati globlje na jug, pogloblja dosedanje vednost na področju jezikoslovnega zemljepisa o zvezah slov. jezika z navedenimi narečji in o kajkavsko-čakavski jezikovni enoti kot *grosso modo* južnoslovanskem obrobnem predelu glede na inovativno štokavsko jedro, ter kot o območju in prostoru, kjer so ohranjeni številni jezikovni arhaizmi.

Navajani slovarji

- Belost. Gaz. I, II – I. Belostenec, I. Gazophylacium seu latino-illyricorum onomatium aerarium; II. Gazophylacium illyrico-latinum. Zagreb. 1740.
- Čaklex I, III – M. Hraste, P. Šimunović, I. Čakavisch-deutsches Lexicon (s sodelovanjem in redakcijo R. Olescha). Köln, Dunaj. 1979; III. Čakavishe Texte (P. Šimunović, R. Olesch). Köln, Dunaj. 1983.
- ESSJ – F. Kopečný, Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena I. Praga. 1973.
- Habd. Dikc. – J. Habdelić, Dikcionar ili reči slovenske z vekšega v kup zebrane, v red postavljene i dijačkemi zlahkotene. Gradec. 1670.
- Jamb. Lex. – A. Jambrešić, Lexicon latinum interpretatione illyrica, germanica et hungarica locuples. Zagreb. 1742.
- Jur. Vrg. – B. Jurišić, Rječnik govora otoka Vrgade. I. Uvod. Biblioteka HDZb I, 1. Zagreb. 1966; II. Rječnik. Biblioteka HDZb I, 2. Zagreb. 1973.
- Kašić Rječ. – B. Kašić, Hrvatsko-talijanski Rječnik s Konverzacijskim priručnikom (po rukopisu RKP 194 priredil Vladimir Horvat). Editio princeps. Zagreb. 1990.
- KRj – Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika. Zagreb: JAZU in Zavod za jezik IFF. 1984–.
- RJA – Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti I–XXIII. Zagreb. 1880–1976.
- RMS – Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika Matice srpske I–VI. Novi Sad. 1967.
- RSANU – Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika Srpske akademije nauka i umetnosti. Beograd. 1959–.
- SP – Słownik prasłowiański (ured. Franciszek Sławski). Wrocław. 1974–.
- SSKJ – Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana: SAZU. 1970–.

Turina-Šepić Rječ. – Z. Turina. A. Šepić-Tomin, Rječnik čakavskih izraza. Područje Bakarca i Škrljeva. Reka. 1977.

Vrančić Dikc. – F. Vrančić, Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae. Benetke. 1595.

Navajana literatura

- S. AGRELL 1918: *Przedrostki postaciowe czasowników polskich* (Materiały i Prace Komisji Językowej Akademii Umiejętności w Krakowie, VIII). Krakow.
- S. BABIĆ 1986: *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Zagreb: Globus.
- A. BAJEC 1959: *Besedotvorje slovenskega jezika. IV: Predlogi in predpone*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- A. BELIĆ 1909: Zamětki po čakavskim govoram. *Izvēstija Otdělenija russkago jazyka i slovesnosti Imperatorskoj Akademii nauk*. Peterburg. 181–266.
- F. BEZLAJ 1967: *Eseji o slovenskem jeziku*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- – 1978/79: Slovensko, kajkavsko in čakavsko kača "serpens". *Jezik in slovstvo* XXIV/3–4. 65–67.
- W. BORYŚ 1972: Ze studiów nad czakawsko-słoweńskimi związkami leksykalnymi. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* 12. Varšava. 131–140.
- – 1980: Problematyka praslówiańskich dialektizmów leksykalnych. *Etnogeneza i topogeneza Słowian*. Varšava, Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. 75–87.
- D. BROZOVIĆ 1988: Čakavsko narječje. V: D. Brozović, P. Ivić, *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod. 80–90.
- W. BUDZISZEWSKA 1965: *Słowiańskie słownictwo dotyczące przyrody żywej* (Komitet Słowianoznawstwa PAN. Monografie Sławistyczne nr 6). Wrocław.
- A. DOSTÁL 1954: *Studie o vidovém systému v staroslověnině*. Praga: Statní pedagogické nakladatelství.
- B. FALIŃSKA, A. Kowalska 1988: Paralele leksykalne zachodnio-południowosłowiańskie obserwowane w gwarach i w językach literackich. *Z polskich studiów slawistycznych*. Seria VII. Varšava. 117–128.
- B. FINKA 1977: Dugootočki čakavski govori. *HDZb* 4. 7–178.
- – 1990: Jezik Hrvata u svojim počecima. *Tgoli chole Městró, Gedenkschrift für Reinhold Olesh*. Köln, Dunaj: Bohlau Verlag. 97–105.
- B. FINKA, A. ŠOJAT 1968: Govor otoka Žirja. *Rasprave Instituta za jezik JAZU*, 1. 121–220 + karta.
- M. GAVAZZI 1960: Zapadno-panonski slavenski pojas u davnini. *Etnografija Polska* III. Wrocław: Ossolineum. 159–171.
- B. GRAFENAUER 1988: Ob tisočletnici slovanske naselitve na današnje slovensko narodnostno ozemlje. V: Pavel Diakon, *Zgodovina Langobardov*. Maribor: Založba Obzorja. 321–422.
- J. HAMM 1957: Iz problematike čakavskih govora. I. Čakavizam i njegova geneza. *RI SAZU* 3. 21–38.

- J. HAMM, M. HRASTE, P. GUBERINA 1956: Govor otoka Suska. *HDZb* 1. 7–213.
- J. HERMAN 1973: Prilog poznavanju leksičkog blaga u govoru Virja (Podravina). *Filologija* VII. Zagreb. 73–99.
- V. HORVAT 1990: Bartol Kašić kao leksikograf: autor Konverzacijskog priručnika (1595) i Hrvatsko-talijanskog rječnika (1599). Predgovor v: Bartol Kašić, *Hrvatsko-talijanski Rječnik s Konverzacijskim priručnikom (Kašić Rječ.)*. VII–XXII.
- H. P. HOUTZAGERS 1985: *The Čakavian Dialect of Orlec on the Island Cres*. Studies in Slavic and General Linguistics, 5. Amsterdam.
- M. HRASTE 1926/27: Crtice o bruškom dijalektu. *JF* VI. 180–214.
- – 1935: Čakavski dijalekat ostrva Hvara. *JF* XIV. 1–57 + karte.
- – 1937: Osobine govora ostrva Visa. *Zbornik u čast A. Belića* 2. Beograd. 147–154.
- – 1940: Čakavski dijalekat ostrva Brača. *SDZb* X. 1–66.
- – 1948: Osobine govora otoka Šolte, Čiova, Drvenika i susjedne obale. *Rad JAZU* 272. 123–156 + karte.
- – 1960: Čakavski dijalekt. V: *Enciklopedija Jugoslavije* IV. Zagreb. 506–508.
- P. IVIĆ 1957: Izveštaj o terenskom dijalekatskom radu u severnoj Hrvatskoj i južnoj Dalmaciji u leto 1957. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* II. 401–407.
- – 1958: *Die serbokroatischen Dialekte (Ihre Struktur und Entwicklung)*. I. Allgemeines und die štokavische Dialektgruppe. Gravenhage: Mouton (Slavic Printings and Reprintings XVIII).
- – 1961: Podstawowe cechy charakterystyczne rozmieszczenia izoglos południowosłowiańskiego obszaru językowego. *Zeszyty Językoznawcze* VI. Z Badań nad językami Jugosławii. Varšava. 97–120.
- – 1963: O klasifikaciji srpskohrvatskih dijalekata. *Književnost i jezik* X/1. 25–37.
- – 1981: Prilog karakterizaciji pojedinih grupa čakavskih govora. *HDZb* 5. 67–91.
- V. JAKIĆ - CESTARIĆ 1957: Refleks jata na sjevernodalmatinskim otocima. *RI JAZU* 3. 407–422.
- – 1960: Ispitivanje govora otoka Premude, Silbe, Oliba i Ista te Petrčana na Zadarskom kopnu. *Ljetopis JAZU* 64. 357–361.
- W. JAKOBY 1974: *Untersuchungen zur Phonologie und Prosodie einer kajkavischen Mundart (Gornja Stubica)*. München: Slavistische Beifäge, zv. 75.
- I. JARDAS 1957: *Kastavština. Gradja o narodnom životu i običajima u kastavskom govoru*. ZNŽO 39. 416 str.
- J. JEDVAJ 1956: Bednjanski govor. *HDZb* 1. 279–330.
- I. JELENOVIĆ 1949: Proljetni običaji u Dobrinju (otok Krk). *ZNŽO* 33. 141–146.
- I. KRIZTIANOVICH (KRISTIANOVIČ) 1840: *Anhang zur Grammatik der kroatischen Mundart*. Agram.
- M. KUŠAR 1894: Rapski dijalekat. *Rad JAZU* 118, 1–54.
- T. LEHR-SPLAWIŃSKI 1946: *Początki Słowian*. Biblioteka Studium Słowiańskiego U. J., serija B/1–4. Krakov.
- T. LOGAR 1960/61: Dialektizacija slovenskega jezika. *Jezik in slovstvo* 6. 119–122.

- M. LONČARIĆ 1978: Jagnjedovački govor (s osvrtom na pitanje kajkavskoga podravskog dijalekta). *HDZb* 4. 197–262.
- T. F. MAGNER 1966: *A Zagreb Kajkavian Dialect*. The Pennsylvania State University Studies 18. Pennsylvania.
- I. MILČETIĆ 1895: Čakavština Kvarnerskih otoka. *Rad JAZU* 121. 92–131.
- V. MITRINOVIĆ 1987: O zbiežnościach użycia prefiksów *prě-* i *pri-* w języku serbochorwackim. *Slawistyczne studia językoznawcze*. Wrocław: Ossolineum. 205–211.
- M. MOGUŠ 1966: Današnji senjski govor. *Senjski zbornik* 2. Senj. 5–152.
 -- 1977: *Čakavsko narječje - Fonologija*. Zagreb: Školska knjiga.
- M. MOSKOVLJEVIĆ: Govor ostrva Korčule. *SDZb* XI. 153–223.
- K. MOSZYŃSKI 1962: *O sposobach badania kultury materialnej Prastowian*. Wrocław: Ossolineum.
- P. PIPER 1977/78: Obeležavanje prostornih odnosa predložko-padežnim konstrukcijama u savremenom ruskom i savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku. *Prilozi proučavanju jezika* 13–14. Novi Sad. 1–51.
 -- 1988: Language in space and space in language. *Yugoslav General Linguistic*. Ur. Milorad Radovanović. Amsterdam: John Benjamins. 241–263.
- I. POPOVIĆ 1960: *Geschichte der serbokroatischen Sprache*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- F. RAMOVŠ 1929: Slovenački jezik. V: *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka* 4. Ur. Stanoje Stanojević. Beograd. 219–232.
 -- 1931: Über die Stellung des Slovenischen im Kreise der slavischen Sprachen. *Mélanges de philologie offerts à M. J. J. Mikkola*. Helsinki. 218–238.
 -- 1936: *Kratka zgodovina slovenskega jezika* I. Ljubljana: Akademsko založba.
 -- 1957: *Karta slovenskih narečij*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- H. SCHUSTER - ŠEWIC 1977: Zur bedeutung des Sorbischen und Slovenischen für die slawische historischvergleichende Sprachforschung. *Slovansko jezikoslovje - Nahtigalov zbornik*. Ljubljana. 433–451.
- J. RIBARIĆ 1940: Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri. *SDZb* IX. 1–207.
- V. ROŽIĆ 1894: Kajkavački dijalekat u Prigorju. *Rad JAZU* 118. 55–115.
- P. SKOK 1912: Mundartliches aus Žumberak (Sichelburg). *AslPh* 33. 338–375.
- F. SŁAWSKI 1962: Związki słownikowe czakawsko-słoweńskie. *Sprawozdania z Prac Naukowych Wydziału Nauk Społecznych Polskiej Akademii Nauk* 5. 46–52.
 -- 1973: Nad pierwszym tomem Słownika prasłowiańskiego. *Rocznik Slawistyczny* XXXIV/1. 3–16.
 -- 1988: Języki słowiańskie. V: *Języki indoeuropejskie* II. Ur. L. Bednarczuk. Varšava: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. 907–1005.
- S. SŁOŃSKI 1929: Funkcje prefiksu werbalnego *do-* w języku starosłowiańskim. *Prace Filologiczne* XIV. 86–93.
 -- 1937: *Funkcje prefiksów werbalnych w języku starosłowiańskim (starobułgarskim)*.

Prace Towarzystwa Naukowego Warszawskiego I/14.

- W. SMOczyński 1972: Paralele leksykalne słoweńsko-zachodniosłowiańskie. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* 11. Varšava. 293–298.
- Z. STIEBER 1972: O drevnih slovensko-zapadnoslavjanskih jazykovyh svjazjah. *Russkoe i slavjanskoe jazykoznanie (K 70-letiju členu korrespondenta AN SSSR R. I. Avanesova)*. Moskva: Nauka. 309–310.
- 1979: *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich*. Varšava: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- A. ŠOJAT 1982: Turopoljski govori. *HDZb* 6. 317–496.
- M. TENTOR 1925/26: Prilog Bernekerovu rječniku. *JF* V. 202–214.
- 1950: Leksička slaganja creskoga narječja i slovenskoga jezika protiv Vukova jezika. *Razprave Razreda za filološke in literarne vede Slovenske akademije znanosti in umetnosti* I. Ljubljana. 69–92.
- N. I. TOLSTOJ 1977: O sootnošenii central'nogo i marginal'nyh arealov v sovremennoj Slavii. *Areal'nye issledovanija v jazykoznanii i étnografii*. Leningrad. 37–56.
- J. TOPORIŠIČ 1976: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- A. VAILLANT 1931: *La langue de Dominko Zlatarić, poète ragusain de la fin du XVIe siècle* II.
- 1977: *Grammaire comparée des langues slaves. V. La Syntaxe*. Pariz: Klincksieck.
- W. R. VERMEER 1980: Die Konjugation in der nordwest-čakavischen Mundart Omišaljs. *Studies in Slavic and General Linguistics* 1. 439–472.
- 1988: Remarks on Variation in Classical Čakavian. *Dutch Contributions to the Tenth International Congress of Slavists, Sofia, Linguistics*. (Studies in Slavic and General Linguistics 11. Amsterdam: Rodopi. 621–645.
- VONČINA 1973: Leksikografski rad Ivana Belostenca. Pogovor v: Ivan Belostenec, *Gazophylacium illyrico-latinum*. Zagreb: Liber-Mladost. III–XLIII.
- S. ZAJCEVA 1967: Specifična slovenska leksika u savremenim čakavskim govorima. *Prilozi proučavanju jezika* 3. 69–110.
- L. ZIMA 1887: Nekoje većinom sintaktične razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine. *Djela JAZU* 7. Zagreb.

Kratice imen časopisov

AslPh	Archiv für slavische Philologie, Berlin
Djela JAZU	Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Zagreb
HDZb	Hrvatski dijalektološki zbornik, Zagreb
JF	Južnoslovenski filolog, Beograd
Ljetopis JAZU	Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb
RAD JAZU	Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb
RI JAZU	Radovi Historijskog instituta JAZU u Zadru, Zadar
SDZb	Srpski dijalektološki zbornik, Beograd
ZNŽO	Zbornik za narodni život i običaje, Zagreb

The position of the prefixes *do-* and *pri-* with verbs of approach places Slovene, as the furthest northwestern extension of the South Slavic languages, in a close relationship to the entire Slavic north, especially with the West Slavic languages. This idea was entertained by F. Bezljaj, F. Slávsky, N. I. Tolstoj, Z. Stieber, and P. Ivić. The Slavic tribes that occupied the Slovene territory were ethnically heterogeneous. Slovene features are seen in morphology, the prefix *vy-* and in word-formation, too. These type of Slovene peculiarities continue on the territory of the western Serbo-Croatian dialects, as F. Ramovš pointed out and M. Hraste, P. Ivić, I. Popović and B. Finka confirmed with Croatian dialect material. The entire region is characterized by Slavic lexical archaisms (cf. esp. the work of M. Tentor). The connections between Slovene and Kajkavian are particularly close, the ones between Slovene and Čakavian somewhat less so.

This situation is also reflected in the formation of verbs of approach with the prefix *pri-*. Štokavian has in this case the prefix *do-*. In some areas, i.e., Kajkavian and sometimes in Slovene the prefix *pri-* competes with the prefix *do-*. Therefore, in the Slovene Literary Language only the general adlative prefix *pri-* is preserved, a feature typical of the North Slavic areal. The prefix *pri-* had at an earlier date spread further to the southeast, but then yielded to the prefix *do-*, which had spread from the East.